

L'orgue de Guimerà (1737).

Aportació documental

Molt pocs són els orgues barrocs que conservem avui dia, després de l'expoliació de la passada guerra civil (1936-39) i de la continuada degradació dels darrers anys, fruit de restauracions no massa fidels. Potser encara és més greu la manca general d'un acurat coneixement de la matèria. Per això és necessari un aprofundiment veritable vers les fonts documentals que podran dur-nos, temps a venir, a la possible existència d'una escola catalana d'orgueneria; o almenys a palesar, de forma sistemàtica, els trets més importants i possiblement diferenciants de la nostra orgueneria barroca.

El cas que avui ens ocupa és a bastament curiós i important a la vegada. Es tracta d'un orgue malhauradament desaparegut, però del que n'hem servat el contracte amb l'orguener. És un instrument, com hem pogut comprovar amb certa freqüència, usual, més aviat petit, però en el que hi ha aquelles constants típiques de l'orgue barroc als països hispànics: registres partits *per la major diversitat*,¹ gran riquesa tímbrica, trompeteria horitzontal externa, ecos i baixa pressió de l'aire. L'orguener és Antoni Cases, de Reus.

El document contractual duu la data del 9 de gener de 1737, i a través d'una detinguda anàlisi, ens reporta les següents dades:

1. L'existència d'un orgue més antic que el contractat, per

1. AHA. Tarragona. Ms. s.c. de l'Arxiu Parroquial de Guimerà. Fol. 1 v., c. 18.

tal com es diu en el text: «...Així mateix donen també dita vila a més de dit preu lo estany de l'orga vell».²

2. La referència a l'entitat promotora, el Consell de la Universitat de Guimerà. Aquesta característica és molt usual als segles XVII i mitjans XVIII, llevat dels casos dels monestirs i catedrals. Moltes vegades era l'Ajuntament el que costejava les despeses de l'orgue i àdhuc el sou (bastant migrat, per cert) de l'organista, limitant-se l'Església a un petit sobresou en concepte de distribucions, allà on existien les comunitats de preveres.
3. La durada de les obres, que aquí és, dintre de la normalitat dels criteris coneguts documentalment fins avui, lleugerament curta: no arriba a l'any.
4. El preu, no pas massa especulatiu, de 660 lliures (en el que no s'hi inclou l'abonament del metall de l'antic orgue). Heus aquí l'esquema i distribució dels registres de l'orgue:

Orgue Major a) Teclat principal

- 8' Flautat (a la façana)³
- 4' Octava
- 2' Quinzena
- 5 1/3 Vintidosena
- 2/3 Simbalet
- 4' Tapadillo
- 1'1/3 Nasard de dinovena
- 8' Corneta Magna de 5 fileres (m.d.)
- 4' Clarins (en batalla, m.d.)
- 8' Trompes Reials
- b) Teclat d'Ecos
 - 8' Violins (m.d.)
 - 8' Flauta tapada (m.d.)

Pedal

- 8' Contres obertes

2. Ibid. Fol. 2.

3. Al ms. només hi són indicades les mesures en pams del Flautat de façana (14), Tapadillo (6) i Flauta Tapada (14).

Tots els registres són partits, llevat del Flautat de façana (i lògicament, els de mà dreta). El Flautat esmentat és de 14 pams i en canvi el *Tapadillo* de 6: no crec que es tractés d'una diferència real de mida d'entonació.

No podem conèixer la distribució de l'orgue anterior; no obstant sembla haver-hi, d'alguna manera, certs indicis de determinats registres refets ara novament. Aquests serien l'*Octava*, la *Quinzena*, la *Vintidosena*, el *Simbalet* i la *Corneta Magna*.⁴

Les *Trompes Reials*, col·locades «...detràs lo secret de l'orgue per a que se pogan templar ab llibertat»⁵ estarien, per tant, a l'interior de la caixa i posades verticalment. Crec que sobre això no hi ha dubte, per tal com en parlar dels *Clarins* se'ns diu «...y estos agen de posar-se enfront lo secret».⁶

Podríem suposar, igualment, que les vuit *Contres* esmentades serien de Do a Si, amb ordre diatònic i l'afegiment del Si bemoll. Aquesta almenys és la distribució més freqüent a l'època. Cal destacar que, mentre al *Flautat* de façana, l'octava greu duu els tubs de fusta tapada (i la resta de llur sèrie de metall i oberts), a les *Contres* es diu explícitament que «...se han de fer vuyt flautas de fusta ubertas».⁷ El nombre de 45 notes ens dóna una partició molt corrent des de finals del s. XVII: de C a c''', amb l'octava greu curta, com aquí suposem (per això els registres de mà dreta tenen 24 canons).

Acabem la relació detallada de l'orgue amb les explícites referències dels *Ecos* (secret apart, caixa o bagul, teclat propi), les manxes en nombre de 3 (tractant-se d'un orgue petit resulta lògic, per a matenir una baixa i constant pressió de l'aire) i els detalls de fabricació del teclat, varetes i d'altres elements mecànics.

A 1764, és a dir, vint-i-set anys després de la construcció de l'instrument, fou pintat l'orgue. Així ens ho manifesta una petita nota:

4. L'indici me l'ha suggerit la mateixa enumeració: en tots aquests registres hi ha l'encapçalament *Item, altre registre de...*, trencant la uniformitat de la sèrie ordenada. Consti, però, que es tracta d'una simple especulació aleatòria.

5. Ms. citat, Fol. 1 v., c. 17.

6. Ibid., Fol. 1 v., c. 9.

7. Ibid., id. c. 10.

Item, donam en descarga trenta set lliuras y deu sous que havem pagat per lo cost de pintar lo orgue; diem 37 ll. 10 q.»⁸

Hem vist doncs, tot el procés de contracte i construcció d'un orgue, petita joia de l'artesanía catalana del Barroc. La magnificència amb la que generalment hom accepta i bateja aquest període s'ha convertit, en el nostre cas, en la humil i enginyosíssima tasca d'un senzill orguener que, amb molt pocs materials, n'ha sabut fer un conjunt sonor d'una riquesa tímbrica sorprenent.

• • •

Ens hem dolgut abans en lamentar que malhauradament no s'havia conservat l'orgue. Val a dir que el document retrobat a l'Arxiu Arxdiocesà de Tarragona és d'una importància cabdal (com tot contracte d'orguener) ja que ens permet de copsar els detalls tècnics amb una rigorosa exactitud que potser l'instrument mateix no ens hauria permès, per les transformacions que normalment s'hi esdevenen al llarg del temps. Amb altres paraules, el manuscrit obra com a mecanisme corrector sincrònic dins d'un procés diacrònic degeneratiu. A la vegada, és un testimoni utilíssim per a poder assabentar-nos amb fidelitat, de l'exacte forment de l'orgueneria barroca a Catalunya.

FRANCESC BONASTRE

Universitat Autònoma de Barcelona

8. AHA, Tarragona. Ms. de l'Arxiu Parroquial de Guimerà: *Llibre de Entradas y Exidas de grans y diners del Mont de Pietat de la Sagristia de Guimerà, 1764.*

APÈNDIX DOCUMENTAL

Planta y Capitulació de l'orgue que se ha de fabricar en la Yglésia de la vila de Guimerà.

1. Primerament se ha de fer un flautat entonació de 14 pams, la Octava Baixa de fusta tapada y las restans de metall ubertas. Y estas, menos las més xiquetas, se agen de posar a la Cara de l'orgue divididas en castells en dita Cara. Y constarà dit registre de flautas 45
2. mes se a de fer altre Registre de octava de metall, y d'este si convé se n'agen de posar algunes a la Cara, y constarà de flautas . 45
3. mes se a de fer altre Registre de quinzena de metall y constarà de flautas 45
4. mes se a de fer altre Registre de vintidozena de 2 flautas per tecla, totas de metall, y constarà de flautas 90
5. mes se a de fer altre Registre de simbalet de 3 flautas per tecla, de metall, y consta de flautas; este és lo plè 135
6. mes se a de fer un registre de tapadillo de 6 pams de entonació, de metall. Caños 45
7. mes se ha de fer un registre de nazart en dinovena, de metall. Caños 45
8. mes se a de fer altre Registre partit de mà dreta de Corneta Magna de 5 flautas, partida, de metall; este se ha de posar ab secret apart en alt, ab 24 conductes per conduyr lo ayre ha dita corneta, y consta de flautas 120
9. mes se a de fer un Registre de Clarins partit de mà dreta, ab tots los requisits nasesiten, y estos agen de posar-se enfront lo secret. Y consta de clarins 24
(Fol. 1 v.)
10. mes se han de fer vuyt flautas de fusta ubertas y estas seran per las Contras, ab son secret, peañes y demás nesesari per ella. Són flautas 8
11. mes se a de fer un secret nou per posar tota la referida música ab tapas, Registres y demás nesesari per dit secret ab 45 canals.
12. mes se an de fer 3 manches competnes per dit orgue.¹
13. mes se a de fer un teclat nou ab 45 teclas, las blancas de Boix y las negres de perera, dades de negre, ab sas vargillas y demás nesesari.
14. mes se ha de fer un registre ecos de violins, partit de mà dreta. Caños 24
15. mes se a de fer mitx Registre de flautas, tapat, de fusta, d'ento-

1. Al ms., tatxat, "com per dit orgue".

- nació de 14 pams. Caños 24
 estos dos Registres se an de posar dins un baul ab la tramoya al
 que per a fer los ecos y contraecos de violins.
16. mes se a de fer un secret per posar los dits Registres dels ecos, y
 haximatex un teclat per los ecos, lo qual ha de ser de la matexa
 conformitat que.l de l'orgue, sols que tan solament tocarà de mitx
 teclat en amunt.
 que tots los referits Registres agen de ser partits per la major
 diversitat, menos lo flautat principal.
17. mes se ha de fer mitx registre de Trompes Reals, partit de mà
 dreta, las quals se an de posar detràs lo secret de l'orgue per a
 que se pugan templar ab llibertat. Canos 24

(Fol. 2)

Dia 9 de Jané 1737

Los honorables March Armengol, Batlle de la vila de Guimerà, Arcabisbat de Tarragona, Joan Pedro, Francesch Aduart, Joseph Minguella guiridella y Joan Minguell, tots quatre Reigidós del Present Any en dita vila de Guimerà, an convingut y concordat ab lo Senyor Anton Casas, factor de òrgans de la vila de Reus, Camp y Arcabisbat de Tarragona, lo fer y plantar un orga en la presen Iglésia de la vila de Guimerà, lo qual promet compondrer dit Senyor Anton Casas y fer ab lo modo y forma del tras escrit, tot á costas² y despesas suas y per lo import y preu de dit orga promet la vila donar-li sis sentas sexanta lliuras, Dich 660 lb. pagadores ab la forma següen, és a saber: sinquanta lliuras, Dich 50 lb. per las festas de Pasqua de Resurrecció primer vinén y 50 lb. per lo dia que promet plantar part de l'orga, y les restans 560 lb. pagadores 100 lb. cade Any, comensan la primera paga del Dit Dia que plantarà part de l'orga a un Any, y així consegutivament cade Any en semblan Diada fins sian acabadas de pagar Ditas 660 lb, preu del Dit orga. Y així mateix donen també dita vila a més de dit preu, lo estany de l'orga vell, com y també los bagatges per a venir y portar Dit Senyor Anton Casas y Dita obra. Y ayxí mateix duran lo plantar dita obra, se li aya de fer lo gasto á Dit Senyor Anton, adestin-lo de llum y manxador y així mateix promet lo Dit Senyor Anton Casas plantar part de la

(Fol. 2 v.)

obra lo dia de Nadal primer vinen y antes si pot, y acabarà dita obra, de dit dia de Nadal primer vinen a un Any. Y ab los dits pactes prometen ditas parts tenir, servir y cumplir ditas cosas sens dilació etcetera, á sos riscos etcetera, ab salari de procurador etcetera, sots obligació de tots sos béns De Dit Senyor Anton Casas y los Senyors Regidós tots los béns y emulumens de Dita vila y universitat etcetera, firmen y juran tots.

Testimonis Miquel Busquets y Tarroija y Joseph Tort,
 mestre y organista de Guimerà.

Als 17 de Desembre 1737

Los honorables Joseph Minguell, Francesch Rossich, Joseph Busquets y

2. Al ms., *cosastas*.

Jaume Coromines, tots quatre Regidors en lo present y corrent any de la vila de Guimerà, attenant y conciderant que als 9 de Janer 1737, en lo instrument pròxim passat los Regidors de 1736 concertaren ab lo Senyor Anton Cases, factor d'òrguens, de fer un orgue per la present Iglésia de Guimerà, ab los pactes y pagues en ell expressat, si bé és veritat que per la festa de Nadal pròxim vinent tenia obligació solament de plantar la meitat de l'orgue y li avien de donar 100 lb. plantat dita meitat d'orgue com consta ab dit acte, los Regidors sobredits de 1737 feren pacte nou y prometen al dit Senyor Anton Cases, que si per lo dia de Nadal tenie plantat tot lo orgue li donarien 200 lb. y lo dia que aurie finit y plantat dit orgue, lo qual ja està posat vuy y dia sobre dit, del que se donen ser contents y satisfets dits Regidors, y prometent que no amolestaran per dit orgue al dit Senyor Anton Cases, y lo dit Senyor Anton Cases de son gratis confesse aver agut y rebut dels sobredits Regidors la suma de cent coranta una lliura, dic 141, las quals són en part y paga de aquellas 660 lb. que li prometeren per la fàbrica de fer y plantar dit orgue, y de las 200 lb. que li avien de donar lo dia present per aver ja finit dit orgue y aixins dar-se per content de ditas 141, part de dit preu d'orgue, promet no demanar més aquelles, per lo que renunciant a la lley etcetera, y a la cosa, etcetera, firme àpoca etcetera, lo modo a la paga és de fer y realment que té rebut ditas 141 lb. ab diner contant, a ses liberas voluntats y aixins o firmen y juren tots.

Testimonis són los Reverents Joseph Boleda y Francesc Tous, preveres de Guimerà.

Jo lo Baix firmat, ab difarens partits tinch rebut dels Senyors Regidors de la vila de Guimerà la quantitat de quatre sentas dotse lliuras dotse sous, dich 412 lb. 12 s., quals són a bon comte de major quantitat per la fàbrica del sobre dit orgue que havent passat tots comtes vuy dia 23 de Desembre del present any 1741. Y per ser la veritat fas vuy dia y any sobre dit la present rebuda, no comprenen-ci la àpoca sobre dita.

Anton Casas
(Fol. 2 v.)

Dich Jo Baix firmat que tinch rebut dels Senyors Regidors Joan Castanyé, Joseph Roig y Francisco Minguell, en lo present any de la vila de Guimerà, la suma de sent sis lliuras y vuyt sous, dich 106 lb. 8 s., las quals són a compliment de aquellas sis sentas sexanta lliuras que lo dia 9 de Janer 1737 me prometeren per la fàbrica de l'orgue, que consta en lo acte contra escrit, y per ser sò ver, me dono per content y satisfet del preu de dit orgue, vuy als 22 de Novembre de l'any 1742.

Anton Cases factor de orgues

